

בבא מציעא לג-א

עניין: הוי רץ למשנה יותר מן הגמרא

תפארת ישראל פני"ו

שהראשונים בשביל חסידותם ומעשיהם הטובים השם יתברך קרוב להם ולכך היה משפיע ומלמד להם התורה תמיד כי השם יתברך משפיע למי שהוא קרוב אליו, אבל נוסף על זה היה להם קנין התורה בדרך הסדר הראוי עד שהתורה היתה קיימת אצלם. אבל בדורות אלו כל מה שאפשר להיות הפך הסדר הכל הוא אצלינו, וזה שכאשר הוא בן שמונה או תשע שנים מתחיל הנער הקטן גמרא וכי ערך שכל זה ראוי אליו, ובודאי השכל אשר אינו מתיחס אל האדם אין לו קיום אצל האדם ובפרט התורה שהיא שכל עליון אלהי על הכל, ובשביל כך אין דבר קל להיות נאבד מן האדם כמו התורה כמו שהתבאר למעלה. שכך אמרו במסכתא חגיגה (ט"ו ע"א) לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז אלו דברי תורה שקשין לקנותן כוהב ופז ונחתים לאבדם ככלי זכוכית, ואם כן מה ערך יש לנער אל הגמרא והרי עיקר התורה אשר יש לה קיום אצל האדם הוא גירסא דינקותא וכל זה הוא לבטלה כאשר יקנה הקטן בשנים דבר שאינו מתיחס אל שכלו, ואי אפשר שיהיה קיום אל דבר שאין ערך ואינו מתיחס אליו לכך גרסא דינקותא אינו מועיל כמו שנראה לעינים, כי כאשר יצאו מבית רבם כבר הוסר מהם הכל עד שאין יודעים מאומה, וכל זה הוא המנהג היותר רע, וכאשר הוא גדול והגיע לגמרא היה ראוי שיהיה לו יסוד קיים המשנה שהיא היסוד שעליו נסמך הגמרא כמו שאמרנו כי זה מחויב מן השכל שיהיה תורתו אשר היא קשה לקנות ונוחה לאבד כזכוכית שיהיה לו הכנה אל קיום התורה ועל זה דרשו ובתחבולות תעשה לך מלחמה, וזה כמו שאמרנו כי המשנה היא עמוד ברזל לתורה ומי שחסר ממנו המשנה אין לו יסוד. ויותר על כל שאינו מבקש ואינו חפץ שיהיה קיום אל תורתו שאינו חוזר על למודו, והראשונים עם גודל הכנה שהיה להם לקנות התורה כמו שאמרנו היו גורסין יום ולילה בתורה עד שקנו התורה כמו שנמצא זה בכמה מקומות, והם אינם חפצים כלל שחיה

אבות פ"ה מכ"א

פתורתך קמ"ז: כא הוא היה אומר, בן חמש שנים למקרא קמ"ט, בן עשר למשנה קס"ב, בן שלש עשרה למצות קס"א, בן חמש עשרה לתלמוד קס"ב, בן שמונה

מהרש"א ח"א

ועל פי הדברים האלה אמר הא גופא קשיא אמרת בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו שנוהגת כל ימי חיי האדם ואמרת ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד, ומשני בימי רבי (ב) נשנית משנה זו דהתלמוד אין לך מדה גדולה מזו והיו סוברים דמדה זו הנוהגת אף בנערות ושבקו 'כולי עלמא' כו' דהיינו אף הנערים שלא הגיעו עדיין לט"ו שנים ולרוחב לב לתלמוד כמו שכתב הרמב"ם שבקו המשניות ואזלו ללמוד בתחלה תלמוד. הדר דרש להו הוי רץ למשנה כו' הלימוד של הקטנים שהוא במרוצה כדאמר' פרק נערה [כתובות ד' ג] כל המכניס את בנו פחות מבן ו' חביריו רצין אחריו להיות פקחין בתורה כמותו ואינן מגיעין למעלתו, וכן הוא גם לימוד הנערות שהוא יותר במרוצה (כ) מלימוד הזקנה דבקטנות ונערות נראה במהרה ובזמן מועט שבה הקטן והנער והצלחתו בלימודו, גם הלימוד בעצמו הוא אז במרוצה שאין צריך למקרא ולמשניות ישוב דעת כל כך כמו שכתב הרמב"ם, ועל כן אמר הוי 'רץ' למשנה, דכל זמן לימוד 'הריצה' דהיינו בנערות יהיה במשנה ולא בתלמוד, שעדיין לא הגיע אז למעלה זו שצריך בה ישוב דעת ודו"ק (כ).

שם העוסקין במקרא מדה כו'. מלת מדה הונח שיתנהג (כ) בה האדם במדה זו, והוא מבואר על פי מה שכתב הרמב"ם (ב) בפרק א' מהלכות תלמוד תורה (ה"א) אהא דאמרינן [קידושין ד' ל] שישלש אדם לימודו בתורה (ב) ומשנה ותלמוד כמה דברים אמורים בתחילת לימודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לו ללמוד תורה שבכתב כו' יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב כו' ויפנה כל ימיו לתלמוד לפי רוחב לבו וישוב דעתו עכ"ל, ולזה אמר דמקרא מדה ואינה מדה שאינה נוהגת במדה רק זמן מועט משנות האדם דהיינו עד י' למשנה. ואמר להוסיף במשנה שהיא מדה נוהגת יותר זמן ארוך בגדלות האדם (ט) אבל לא כתלמוד (ט) ועל כן אמר במשנה שנוטלין עליה שכו', לפי שעיקר לימוד המקרא בקטנות עד י' שאין לקטן שכו' לימוד כגדול המצווה (ט) בה מה שאין כן במשנה שהיא בגדלות עד ט"ו שנים לתלמוד. ואמר בתלמוד שאין לך מדה גדולה (ט) מזו שהיא נוהגת כל ימי חיי האדם וכמו שכתב הרמב"ם (ה"ל) (ט). וכן שנינו באבות [פ"ה מכ"א] אמר בתחלה 'בן ה' למקרא בן י' למשנה עד בן ט"ו לתלמוד' כו' ובתר הכי [מכ"ב] תני בן בג בג אומר 'הפוך בה כו' וסיב ובלה בה ומינה לא תזוע שאין לך מדה טובה (ט) הימנה, דהיינו שהיא נוהגת כל ימי חייו.

ואז יסוק בתוספות, ומי יתן והיה לו העיקר ולא יבקש תוספות⁵¹. ועוד יעלה בסולם לדרוש במשאת שוא, יגיע לריק כחו, ויכלו כהבל ימיהם, ושנותם כבהלה, לעסוק בפלפול של הבל, להסביר פנים אשר לא כן, אוסף רוח בחפניו, והיה לרוח שקר בפיו⁵². ודבר זה נוהג עד שיכתוב כתובה לאשה⁵³. אז⁵⁴ הושלך משמים ארץ, ונראה⁵⁵ לו כאילו חולם חלום כל ימיו⁵⁶. יפרוש מז התורה לגמרי, לא ישא בידו מאומה, לא מקרא ולא משנה ולא תלמוד ולא דרך ארץ. הלא כל אדם שיבקש כבוד קונו ודורש התורה, ראוי שיהיה דוה לבו על זה⁵⁶, עד שכמעט בעוונותנו הרבים דבר זה לא הניח תורה וחכמה וירא אלהים בניינו⁵⁷, חדשים מקרב כאו, לא שערום ראשונים. ועל הרועים לרעות עלות הצאן לרגל המלאכה, לא לדפוק אותם ביגיעה בדרך קצרה⁵⁸ והיא ארוכה, לא שהיא ארוכה⁵⁹, אך ימותו ולא יבאו לכלל תורה. כי מה ידעו צעירי הצאן איכה ירעו ואיכה ירבעו, אם לא על הרועה להדריכם להנהיגם דרך ישרה, ולא יקוים בו כד רגזו רעיא על ענא (ב"ק נב)⁶⁰.

וכאשר רציתי לתקן מה שאפשר, הלא גם זה לא עלתה בידי, באמרם ננתקה עולו אשר הכביד עלינו, נלך אחר מאהבינו, נותני צמר פשתים ושקויי, כי אין טוב רק לאכול ולשתות, ישמח בחור בילדותו, ויטיב לבו בימי בחרותו⁶¹, ויראה טוב בעמלו, ואם הוא עמל לרוח — הלא היא חכמתו ובינתו לעיני כל עמי הארץ, ודי לי בזה כבוד שם ותהלה, כי יתנו לי אשה עירנית סחרנית, בת מי זהב⁶². על זאת תאכל הארץ, ופסו אנשי אמונה אנשי יראה חכמים ונבונים⁶³. והאדם החכם יוכל לדעת שזאת היא הסבה⁶³, ולא סבה אחרת⁶⁴, ואם לא מפני הכבוד היה ראוי לומר מה שנמשך מזה⁶⁵. אמנם המפורסמות יגידו, והגלויות ידברו, והמה יענו ויעידו ויוסיפו על דברינו כנהג וכהנה. ועתה יחשב לפניו יתברך כאילו עשיתי תמור צערי⁶⁶, אשר אני רואה אשר ראויים לקבל חכמה תורת אמת, וכולם הולכי דרך עקלקלות, תועים במסילה העולה בית אל, יגעו לריק ולבהלה כל ימיהם, ולא יעלה בידם מאומה⁶⁷. והוא יתברך ברחמי ישיבנו אל תורתו, וייריכנו בנתיבות אמת ויושר⁶⁸:

יסוד מוסד³⁷. ואחר כך אם יקרב ידו לקרב לישא וליתן במלחמתה של תורה, אז ידיו רב לו, מלא מכל כלי מלחמתה של תורה, והם לו כחצים ביד הגבור, קולע אל השערה ולא יחטיא, לא יסורו ממנו בשכבו ובקומו. ובעת הליכתו לבית המרחץ, אשר הוא ערום מכל³⁸, הם יסובכוהו ויבוננהו ויצרנהו תמיד מכל רע, ומן החטא שוגג ומזיד³⁹, כאשר הם דביקים עם התורה והיא קרוב בפיהם ובלבבם לדבר בם, המה מזהירים [ומלמדים] שלא יחטאו⁴⁰. דומה לבשר שיש בו מלח, רחוק הוא שיקבל הפסד. גם הם מעוררים אותו לאהוב מצות ה' ולדבקה בו, כמו שאמרנו למעלה (א"ח ט) ומהו האהבה, "והיו הדברים האלה על לבבך וגו'", כי הדברים שהם על לבבך הם לו למשוך אותו בעבותות אהבה אחר השם יתברך ומצותיו, ואף כי יזקין וכוחות טבעו יחלשו, אז הדברים שלמד הם יותר מתגברים, כמו שאמרו חכמים (שם קנב) זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתן נוספת⁴¹.

אך הטפשים בארצות אלו, דרכיהם היפך זה, מלמדים עם הנער מקרא מעט מן הפרשה, ומפסיקין, ומתחילין בשבוע אחרת פרשה שניה קצת מן הפרשה, ובכלות השנה לא ידע הנער, כי נשכח ממנו הראשונים, ואז יחזור בשנה השניה⁴². ומפני ששכל הנער יותר — מלמד עמו יותר ממה שלמד עמו אשתקד⁴³, וכן שלישיית ורביעיית וכמה שנים, וכאשר נעתק מן המקרא, מאומה לא ישא בידו, יציאתו כביאתו⁴⁴. ועוד יש דרכם כסל למו, מלמדו בפירוש רש"י על התורה, ומנהג זה נמשך ממלמדי תינוקות יושבי כפרים שלא היה להם ספרים⁴⁵, והנהיגו הדבר לבלות לכלות ימי הנער באין מועיל אל הנער. ויש שמעתיקין אותו אל הגמרא, מיד יצפצף הנער בקול דברים בלבד, ותמונת הפשט לא ידע להבין, אף דבר מה ממנו⁴⁶, ולא דמסיק ממנו כדמסיק תעלא מבי כרבא (י"מא מג):⁴⁷, רק כדמסיק זבוב מאבן שיש⁴⁸. וכאשר יגדל הנער, ואז יתגבר קצת שכלו, מעתיק אותו אל למוד התוספות, ובסכלות דעתו כי למוד הגמרא וההלכה הוא הועיל ל⁴⁹. והאנשים האלו הוכו בסגורים, אין זה רק כי שכל הנער גדל מעצמו, אבל שיהיה מוסיף בשכלו מה שהלעיטו דבר שאין ראוי לו, ואינו לפי ערך שכלו — זה אי אפשר⁵⁰. ואין ספק שאם היה הולך בלא תורה, והתחיל ללמוד, בזמן מועט יגיע מה שעסק זה מהתחלתו.

ובדורות האלו³⁰ ובארצות אלו הולכים נתיבות עקלקלות, חושבים ללכת לפנים להגיע למקום חפצם, והנה הם שבים אחור. אזכיר קצת מן הדברים, אף כי אין זה מקומם, כי קצרה רוחי מהכיל בראות לעינים קלקול דרכי התורה, שאם ישאלהו תורה — אין תשובה בפיו. לא די לנו כי נמשלנו כבהמות נדמו, ולא כמעולה שבבהמות רק כבני חמורים³¹, ולא כחמורים רק נהפך לבנו לאבן דומם. אך דבר זה נוסף³², כי הראשונים אשר היה בערך אלינו כערך גלגל העליון לגרגר החרדל, הם הלכו נתיבות יושר להדריך את תלמידיהם בנתיבות אמת, עד שיגיעו אל מה שראוי. ועתה בדור הפחות הזה, עניותא בתר עניותא אזלא (ב"ק ט"ז נב), סרו מן הדרך הישר³³, מיד שיבא הנער להשקיד בתורה עד שיוזקין — הם נוהגים כמו אדם הסכל אשר יראה אומן אחד בונה חומה חופר יסוד עמוק לחומה עד שיהיה קיום לחומה, והסכל חושב כי דבר זה מעשה הבל, כי למה יחפור מתחת לארץ, ואין צריך לו רק יעמיד החומה על קרקע שוה, ואין צריך ליסוד החומה, וגורם בזה שהחומה קודם שתבנה ראשון ראשון — מתרוסס, וכך בארצות אלו.

כאשר היה בדורות הראשנים נתנו גבולים ועתים לחנך נער על פי דרכו, בן חמש למקרא בן עשר למשנה בן ט"ו לתלמוד (א"ח ט, נב)³⁴, והכל כדי לתת לנער משא כאשר יוכל שאת לפי טבעו. ומה שהוא לפי טבעו — מקבל הנער, כמו שסדר השם יתברך אוכל לילד חלב אמו, שהוא דבר מקובל אליו, ולא סדר לו מן המזונות אשר אינם לפי ערכו. והמזונות לפי שהם ערכו מקבל אותם, מגדל את גופו לפי טבעו. ואחר כך מקבל מזונות יותר לפי טבעו, עד אשר גדלו. וכך סדרו והגבילו חכמים את הנער לפי טבעו, בן ה' למקרא. ודבר זה יקבל הנער לפי טבעו, ויגדל את שכלו גם כן. ומה שלמד קבל אותו קבל חזק עד שיגדל יותר. ואז יתחיל המשנה, דבר שהוא לפי ערכו. וכבר התחיל ליסוד הבית בלמדו במקרא עיקרי הדינים על דרך הבנה מה, והוא לו יסוד למשנה³⁵. וכאשר כלה מלאכת הקודש במשנה, שהיא היסוד הגדול ועמוד ברזל לכל התורה³⁶, כאשר יקרב למלאכת הקודש — התלמוד, אז יוכל לבנות מגדל ראשו בשמים, לא יפול צרור ארצה, והכל על היסוד הקיים, הוא המשנה שהיא לו